

Vzpon radgonskega podjetnika Ritonje (1.)

IVO ŽAJDELA

Martin Ritonja iz Gornje Radgone je bil eden od tisočev slovenskih podjetnikov, na katere so planili komunisti takoj, ko so se z nasiljem in nepopisnimi prevarami leta 1945 dokopali do oblasti. Ritonjo so ugrabili na domu, v zaporu shirali do smrti, danes še groba nima.

Martin Ritonja se je rodil 24. oktobra 1894 v Bučočevcih pri Križevcih na Murskem polju kot nezakonski sin matere Marije Ritonja, ovdovele Šijanec. Martinu je mama umrla, ko mu je bilo komaj sedem let, zato je odraščal pri družini Šijanec v Bučočevcih. Po osnovni šoli v Križevcih se je odpravil v avstrijsko Radgono (danes Bad Radkersburg) v uk za mesarja. Že kot vajenec in pomočnik je kazal svoje sposobnosti, saj mu je delodajalec zaupal najrazličnejša zahtevna dela, od vodenja klavnice, prodaje živine do prodaje mesa.

Ob izbruhu prve svetovne vojne je bil star skoraj 20 let, vpoklican bi bil v avstro-ogrsko vojsko, a je imel poškodovana dva prsta (kazalec in sredinec) na desni roki in se je tako temu izognil.

Na Spodnjem Grisu

Bil je zelo delaven in sposoben na več področjih. Takoj ko se je pojavila priložnost, to je bilo hitro po prvi svetovni vojni ter hkrati po razmejitvi med Avstrijo in Jugoslavijo, je izkoristil razmere, da se je lotil svojega podjetništva.

Začela se je njegova izredno podjetna poklicna kariera. Najprej je, kot je o njem ugotovil zgodovinar dr. Ivan Rihtarič v članku v *Zgodovinskih listih* (Ljutomer, 2016), leta 1922 v Gornji Radgoni, na Spodnjem Grisu (današnja Kerenčičeva ulica), »trgovca z živino« kupil dvorišče, gospodarsko poslopje, vrt in kletne gantarje (podstavke za vinske sode). Danes je tam Kavarna Štručka. Tam je v vinski kleti v lesenih sodih skladiščil svoje pridelano vino za gostilno na Zgornjem Grisu.

Na Zgornjem Grisu

V tistem času je začel v Gornji Radgoni, ko ni bila več del avstrijske Radgone, samostojno trgovati z živino podjetnik Zangl, ki pa je kmalu bankrotiral. Na Zgornjem Grisu (to je stari del Gornje Radgone, pod gradom in takoj ob mostu čez Muro v av-

Stavba nekdanje gostilne Martina Ritonje na Zgornjem Grisu v Gornji Radgoni danes propada.

strijsko Radgono) je imel tudi gostilno z mesnico in majhno klavnico. Ritonja je izkoristil priložnost in kot »posestnik in izvoznikar živine v Gornji Radgoni, Spodnji Gris, št. 37« leta 1924 od Marije Zangl, »posestnice iz Gornje Radgone, št. 6«, odkupil objekt na Zgornjem Grisu (današnja Jurkovičeva ulica), nekaj v gotovini, preostali večji del pa na obroke. Tam je bila potem njegova gostilna in mesnica.

Dobil je tudi gostilniški inventar v klavnici in kuhinji, vso opremo v stanovanjih oziroma po sobah uslužbencev, tudi led in vodno črpalko, ki pa je bila na zemljišču Karla Baumgartnerja. V ledenici je bilo veliko ledu, ki pa je bil v polovični lasti največjega radgonskega vinogradnika Clotarja Bouvierja.

Že leta 1922 je začel ob Muri graditi lastno klavnico, potem se mu je trgovina z mesom zelo razmahnila. Potem ko mu je to klavnico komunistični režim

po vojni odvzel, je prešla v last podjetja Mesoizdelki (kasneje MIR).

S tem se je začela strmo vzpenjati njegova podjetna pot in poklicna kariera. Do leta 1940 je širil svojo dejavnost ter nakupoval zemljišča in druge nepremičnine.

Posestvo v Črešnjevcih

Kot posestnik, gostilničar in mesar je leta 1929 kupil od tujcev veliko posestvo z veliko vilo v Črešnjevcih (dolga leta po drugi svetovni vojni je bila znana pod imenom Uprava). Prodajalci so bili iz Štajerske v Avstriji, Anton Demmer (učitelj v pokoju) iz Donawitz, njegov brat Alojz (hišni posestnik) in sestra Martha, oba iz Leobna. Pridobil je posest v Zbigovcih s hišama št. 6 in 7 z gozdom, pritklinami in »zraven spadajočo posodo vred ...« ter v kupnino še všteto razno gospodarsko orodje, stiskalnice in 40 praznih polovnjakov, jabolčnico in nekaj pohištva.

Prav tako je leta 1933 v sosednjih Zbigovcih kupil še posestvo z večjo vi-
lo. Vse kupljene nepremičnine je plače-
val nekaj v gotovini, drugo na obroke. V
Radgoni je imel še ledenico na Zgornjem
Grisu (sedanja radgonska klet). Zadnjo
posest je kupil februarja 1940 v Zbigovcih.
Imel je tudi žago (na mestu današnje stav-
be NLB), ki je v letu 1929 imela električno
napeljavo od črešnjevske opekarne.

Izjemni organizator

Skupaj je Ritonja imel dokaj veliko podje-
tje s pestro dejavnostjo, od trgovanja z ži-
vino, klavnice z mesnico, gostinstva, vi-
nogradništva do vzreje goveje živine in
prašičev. Živino in meso je prodajal na šir-
šem območju, tudi v Maribor, vino pride-
lano v svojih vinogradih, pa je večji del to-
čil v svoji gostilni. V mesnici, ki je bila v
sedanji Jurkovičevi ulici, so prodali veli-
ko mesa. Na dan približno za eno govedo,
pet telet in štiri prašiče. Ob praznikih, kot
so božič, velika noč, petrovo itd., so pro-
dali tudi do pet goved na dan, do dvajset
telet in deset prašičev. Te podatke je po-
vedal Rudi Štelcer leta 1979, ki je bil pri
Ritonji vajenec.

Kar lepo število zaposlenih je bilo po-
trebnih, da so bila vsa dela hitro in stro-
kovno opravljena. Gospodar je zahte-
val izredno natančnost in čistočo pri de-
lu, posebno v klavnici in mesnici. Pri tem
je bil sam za vzgled, saj je bil izredno na-
tančen, delaven, strog, pošten, predvsem
pa sposoben podjetnik. Vsak zaposleni je
moral znati opravljati najrazličnejša de-
la. Za to so prejeli dobro plačo in brez-
plačno pet obrokov jedi in tri velike bri-
zgance, delovno obleko, obleko, obutev,
pranje. Zelo zanimivo je tudi, da je vsak
vajenec, ki se je izučil pri Ritonji, pridobil
štiri poklice: poklic mesarja, kuharja, klo-
basičarja in natakara. Vsak, ki je bil pri
njemu zaposlen, je bil dobrodošel pri ka-
teremkoli drugem delodajalcu, saj je bilo
splošno znano, da je pri Ritonji zaposlen
najboljši kader.

Gostilna in mesarija

S temi nakupi in menjavami si je Martin
Ritonja ustvaril precejšnje premoženje in
postal takoj po prvih nakupih vplivni tr-
žan. Bil je gostilničar, eden izmed trinajstih
v kraju (Gostilna pri ledenici, Fišerjeva,
pri Veselem kmetu, Jurša, Klemenčič,
Koler, Kaufman, Hibber, Berlan, Kavarna
Rozmanič, Vračko, Novi svet in Ritonja),
posestnik in mesar oz. trgovec z živino. Kot
lastnik klavnice in mesarije (desni trakt
gostilne na Zgornjem Grisus) je imel zapo-
slenih več delavcev. Maskota firme je bil
njegov ljubljenelec, bernardinec Bari, ki je
tehtal kar 92 kilogramov.

Na posestvih je uporabljal tedanjo so-
dobno mehanizacijo, imel je silos, na-

pajalnike za živino, kosilnice, izkopal-
nike krompirja, vzorno urejene vino-
grade in kleti na več krajih. Kot pomem-
ben in vpliven je imel med prvimi trža-
ni tudi osebni avtomobil znamke Stayer,
s katerim je 9. 2. 1930 sodeloval na odpr-
tju novega betonskega mostu čez Muro
v Gornji Radgoni. Poslovno je sodelo-
val tudi z Jožefom Kernom iz Lutverc pri
Apačah, ki je trgoval s perutnino in jaj-
ci in to izvažal v Avstrijo. Kern je bil tu-
di boter Martinovemu nezakonskemu si-
nu, Martinu Franku.

V lokalni politiki

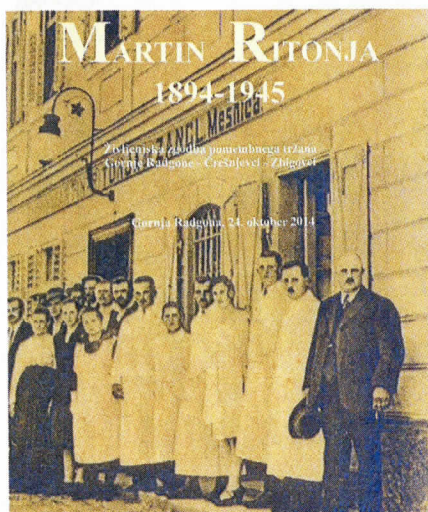
V letu 1933 je bil Martin Ritonja, ob iz-
volitvi novega gornjeradgonskega trške-

ga župana, imenovan v gospodarski od-
sek in v odsek za prehrano, tako se je ak-
tivno vključil v lokalno politiko. Ko so
v Gornji Radgoni spomladi 1940 zbirali
denar za postavitev spomenika radgon-
skim žrtvam iz leta 1918 (Svetilnik mi-
ru), ki je bil postavljen in svečano odkrit
poleti 1940, je Martin Ritonja prispeval
zanj 200 din.

Ob napadu Nemčije na Jugoslavijo (6.
aprila 1941) je bil pri njem sin Martin, ki
se je spominjal, da so prišli nemški vojaki
v gostilno, enemu so celo morali obveza-
ti ranjeno roko, nastal je problem s hrano
za goste, ker je bila nedelja. Gostilna je bi-
la med vojno zaprta ob torkih, ko se je mo-
ralo administrativno urejati živilske naka-

Nekdanja Ritonjeva hiša v Črešnjevcih,
kjer je imel posestvo.

Podoba Martina Ritonje je komaj ohranjena.
Ena od dveh je bila leta 2014 objavljena na
naslovnici knjižice o njem.

znice, imenovane tudi »karte«. Mesnica
med vojno ni delovala, strogo mu je bi-
lo določeno tudi, koliko živine lahko za-
kolje za potrebe lastne gostilne, ki so jo v
glavnem zasedli nemški vojaki in jo spre-
menili v vojaško spalnico. Stanovanjski
prostori v nadstropju so ostali v gospo-
darjevem upravljanju, kljub temu pa je
Martin Ritonja večino časa bival na svo-
jih posestvih v Črešnjevcih in Zbigovcih.
Nemci mu osebnega avtomobila niso za-
plenili, nikoli tudi ni bil ovađen ali zaprt
od okupatorja. Njegovo gospodarstvo je v
celoti utrpelo vojno škodo, povzročeno od
okupatorja, kar je bilo po vojni tudi ura-
dno prijavljeno, a nikoli ni bila škoda tu-
di povrnjena.

Vse te podatke sem povzel po članku
Ivana Rihtariča (*Zgodovinski listi*, Ljutomer,
2016).

(konec prihodnjič)